

Sivilombudet

Deres ref:

Vår ref:
202207781-16

Dato:
10.01.2025

TILBAKEMELDING PÅ RAPPORT

Vi viser til Sivilombudets rapport etter besøk ved Trondheim fengsel og forvaringsanstalt i mars 2024.

Rapporten ble mottatt den 09.10.2024 og straks sendt ut til alle våre ansatte på e-post. Videre ble det tatt flere utskrifter av rapporten som ble lagt ut på avdelingene til innsatte. Rapporten ble også straks gjort kjent for vårt regionale nivå.

Etter dette har rapporten vært tema i flere fora ved fengselet for å sikre at alle våre ansatte er kjent med Sivilombudets funn og anbefalinger. Den er gjennomgått i møter og samlinger på avdelings- og ledernivå, samt allmøte hvor det er størst og bredest deltakelse fra våre ansatte. Rapporten er gjennomgått også med helseavdelingen ved fengselet i eget møte den 20.11.2024. Vi har også orientert om rapporten i møte med ledelsen for skoleavdelingen. Tilsynsrådet for kriminalomsorgen er også gjort kjent med rapporten og rapporten var tema ved siste tilsyn den 20.11.2024.

I det videre følger våre tilbakemeldinger om oppfølgingen av ombudets funn og anbefalinger.

Krevende ressursituasjon

1. Fengselet bør gjennom økt tilstedeværelse av fengselsbetjenter sikre bedre ivaretagelse av tryggheten til både innsatte og ansatte.

Sivilombudet beskriver en krevende ressursituasjon i fengselet når det gjelder bemanning. Trondheim fengsel og forvaringsanstalt, i likhet med kriminalomsorgen for øvrig, opplever manglende tilgang til fengselsfaglig utdannet personell. Fengselet opplevde i 2022 at flere av våre ansatte søkte seg til jobber utenfor etaten. Alle hadde ulike personlig grunner for hvorfor de valgte å slutte. I dag opplever vi at dette har opphørt. Noen av de som sluttet har også søkt seg tilbake til fengselet og igjen fått jobb hos oss. Det er vi glade for.

Likevel har vi utfordringer med å rekruttere fengselsbetjenter. Vi har over tid løpende lyst ut etter fengselsbetjenter for å fylle ledige stillinger, men vi opplever at vi får få eller ingen kvalifiserte søkere. Vi vil fortsette med løpende rekruttering til ledige fengselsbetjentstillinger.

Kriminalomsorgen region nord

Postadresse:
Dokumentsenter,
Postboks 694
4302 Sandnes

Besøkadresse:
Nermarka 2

Telefon: 73 82 60 00
Telefaks:

Org.nr: 974748355

Saksbehandler:
Tonje Wisth

E-post: postmottak.trondheim-
fengsel@kriminalomsorg.no

Dersom vi får uventet korttidsfravær kan det være vanskelig å få dekket opp alle vakter. Dette går utover det tilbudet vi kan gi til innsatte og i ytterste konsekvens har det medført innlåsing av innsatte i kortere perioder og avlyste besøk og fremstillinger. Dette er noe vi tilstreber å forhindre, men som også er en konsekvens av ressurs situasjonen og prioriteringer som må gjøres for å sikre forsvarlig drift. Vi er godt kjent med skadevirkningene av isolasjon og viktigheten av at innsatte kan motta besøk fra sin familie og venner.

Antall volds- og trusselhendelser mot våre ansatte har økt. Dette er en utvikling vi har sett over tid og som vi har stort fokus på. Vi jobber aktivt med å forebygge volds- og trusselhendelser blant annet gjennom gjennom risikoanalyser, informasjonsinnhenting fra politi, utarbeide spesifikke instruksjoner på enkeltinnsatte og samhandling med helsetjenesten. Vi jobber systematisk med å registrere alle avvik, anmelder trussel- og voldshendelser og har iverksatt tiltak med systematisk etterarbeid etter alvorlige hendelser. Vi kobler på bedriftshelsetjenesten etter alvorlige hendelser med tilbud om oppfølging av den enkelte tjenesteperson. Det vil fortsatt være vårt fokus fremover å forebygge slike hendelser og Sivilombudets besøk har resultert i verdifulle tilbakemeldinger om også andre konkrete tiltak som kan iverksettes på dette området. Vi har blant annet særlig merket oss ombudets tilrådning om medvirkning fra innsatte. Her har vi utarbeidet et skjema for tilbakemelding som skal gjennomgås med innsatte etter beslutninger om bruk av utelukkelse og andre tvangsmidler. Dette for å identifisere læringspunkter etter hendelser og eventuell annen håndtering av hendelsen.

Når det gjelder årsaken til økning av volds- og trusselhendelser mot våre ansatte, er vår erfaring at de innsatte som innsettes i fengsel med høyt sikkerhetsnivå i dag er stadig mer krevende. Dette i sin adferd i form av utageringer verbalt og fysisk, samt at mange har en dårlig psykisk helse. Utviklingen med bruk av straffegjennomføringsformer som elektronisk kontroll og soning i institusjon er med å påvirke hvilke innsatte som opptar plasser på høyt sikkerhetsnivå. Med trolig en utvidelse av straffegjennomføringsformen med elektronisk kontroll vil dette bare bli mer tydelig i årene som kommer. Det er de mest utfordrende innsatte som vil ha opphold i fengsel med høyt sikkerhetsnivå.

Trondheim fengsel og forvaringsanstalt er det største fengselet i region nord og et ressursfengsel i den betydning at vi håndterer de mest krevende innsatte i regionen. Dette hva gjelder sikkerhetsmessige forhold og innsatte med forhøyet risiko for selvmord og selvskading. Videre er vi ett av flere fengsel i Norge som mottar de mest krevende innsatte på nasjonalt nivå. Dette er innsatte som grunnet sin adferd ruller mellom de ulike fengslene. Vi ser betydningen av tettere samhandling med helsetjenestene på dette punkt. Vi vil i det videre ha ukentlige møtepunkt om innsatte med fokus på å forebygge volds- og trusselsituasjoner mot ansatte og mellom innsatte, samt bruk av utelukkelse og tvangsmidler.

Trondheim fengsel og forvaringsanstalt støtter Sivilombudets vurderinger omkring dynamisk sikkerhet og at økt tilstedeværelse av ansatte i våre avdelinger er viktig for å sikre følelsen av trygghet. Likevel vil økt tilstedeværelse i fellesskapet og økt individuell oppfølging av innsatte slik vi ønsker, kreve en generell oppbemanning av fengselsansatte. Dette fordrer tildeling av ytterligere midler, noe som ligger ute av fengselets kontroll. Vi jobber aktivt med å rekruttere fengselsbetjenter til våre ledige stillinger. All den tid vi har mangel på tilgang til fengselsfaglig utdannet personell, vil heller ikke tilgang på økte midler løse situasjonen.

Uverdige og utrygge forhold på E-bygget

2. Fengselet bør umiddelbart sikre at alle innsatte kan gå på toalettet når det er nødvendig og at det kan skje på en hygienisk og anstendig måte.

Avdelingene på e-bygg er av de største fellesskapsavdelingene i landet, hvorpå de to avdelingene som var åpne for Sivilombudet begge har plass til 20 innsatte på hver avdeling. Det er ikke toalett eller dusj på cellene og de innsatte deler på henholdsvis 2 dusjer og to/tre toalett på hver avdeling. Dette medfører at det er svært mange innsatte som deler på få toalett og dusjer. Etter innlåsning på kveld må ansatte låse opp cellene til innsatte som må bruke toalettet. Vi merker oss at innsatte har fortalt Sivilombudet om å vente lenge med å få gå på toalettet og at de da kan måtte urinere i vasken.

E-bygg er planlagt rehabilitert og det skal etter oppussingen være toalett på cellene. Vi viser til punkt 3 for ytterligere informasjon om dette. Inntil videre må vi forholde oss til bygningsmassen slik den er. Vi merker oss den tilbakemeldingen som innsatte har gitt om å måtte vente lenge med å få gå på toalettet. Det er ikke slik vi ønsker å ha det. Vår nattbemanning medfører at det kan ta noe tid før innsatte blir låst ut. Det er vår oppfatning at en så forsinket utlåsningen at innsatte må urinere i vasken, forekommer sjelden.

Når mange innsatte blir nødt til å dele på dusj- og toalettfasiliteter kan det skape hygieniske utfordringer. Vi vil fremover ha økt renhold i dusjrom og på toaletter.

3. Fengselet bør arbeide for at avdelingene på E-bygget får en størrelse og utforming som legger til rette for trygghet og oppfølging og at cellene utstyres med eget toalett og dusj.

E-bygget er fra 1971 og ikke oppgradert nevneverdig siden den gangen. Bygningen og utformingen av avdelingene bærer preg av datidens måte å drive fengsel, med blant annet store fellesskapsavdelinger. Dette står i kontrast til nåtidens vurderinger av hva som er anbefalt størrelser på avdeling og hvor det i funksjons- og arealveilederen for nye fengselsbygg legges opp til 12 plasser per avdeling.

Da Sivilombudet var på besøk orienterte fengselet om planlagt rehabilitering av e-bygget og hvor langt man var kommet i prosessen. Siden ombudets besøk har det vært gjennomført en anbudsprosess fra Statsbygg sin side for å få på plass entreprenør. Fristen for å inngi tilbud utløp 15.09.2024. Vi er ikke kjent med når anleggsstart vil være.

Rehabiliteringen av e-bygget innebærer å oppgradere brannsikkerheten. Dette gjennom å bytte vinduer, celledører, tette ulike typer kanaler med videre. Dette som følge av en brannteknisk rapport fra februar 2015. Det er Statsbygg som har ansvar for denne delen av rehabiliteringen. I forbindelse med oppgraderingen har kriminalomsorgen besluttet å installere toalett på alle celler og utvide vaktrom. Trondheim fengsel og forvaringsanstalt har tilkjennegitt at vi også ser behov for å legge til rette for mindre avdelinger med færre celler på e-bygg og med dertil større fellesskapsareal. Vi har lagt frem forslag overfor Kriminalomsorgsdirektoratet om å redusere utnyttelsesgraden på avdelingene fra 20 celler til 14 celler på hver avdeling. Dette blant annet begrunnet i opplevelsen av trygghet for våre innsatte og ansatte, for å hindre selvisolering, og for å tilpasse bygget moderne fengselsdrift. Vi har fått negativ tilbakemelding på dette.

Siden Sivilombudets besøk er nå vårt avsnitt A5 omgjort fra avdeling for kvinner til avdeling for menn. Vi viser til punkt 5 under for utfyllende informasjon om dette. Avsnitt A5 har 11 plasser og er en ordinær fellesskapsavdeling. Omgjøringen til mannsavdeling gjør at vi nå har ytterligere

rom for å flytte innsatte mellom avdelinger ved behov, for eksempelvis å splitte innsattemiljø eller ta individuelle hensyn ved plassering. Fengselet har søkt om omgjøring av avdeling A5 til mannsavdeling med dette som bakgrunn. KDI tok sin beslutning om omgjøring i september 2024, men på et annet grunnlag. Se punkt 5 under. Uavhengig av dette medførte likevel beslutningen større rom for å flytte mannlige innsatte mellom avdelingene.

Trondheim fengsel og forvaringsanstalt er glade for at Sivilombudet er så tydelige i sin rapport om de bygningsmessige forholdene på e-bygget og hvilken påvirkning og konsekvenser det har for innsatte, ansatte og gjennomføringen av straff og varetekt. Fengselet har ved flere tilfeller henvist til rapporten når det gjelder påskyndig av oppstart av rehabiliteringen av e-bygg.

Utfordringer i forvaringsavdelingen

4. Fengselet bør sikre bemanning, oppløring og organisering som legger til rette for at de forvaringsdømte får relevant innhold i soningen og nødvendig oppfølging.

Forvaringsavdelingen har som resten av anstalten stått i en krevende bemanningssituasjon. Vi har nylig ansatt 3 miljøterapeuter på avdelingen. Disse tiltrer i januar og februar 2025. I løpet av vinteren 2025 vil vi forsøke å fylle de ledige fengselsbetjentstillingene med faglært personell. Det er tale om 3 stillinger. Får vi til dette er bemanningen styrket totalt med 2 ekstra stillinger og vi har økt den tverrfaglige kompetansen. I tillegg er det ansatt en avdelingsleder/fengselsførstebetjent i fast stilling. Denne stillingen har vært ubesatt i noe tid og vedkommende tiltrådte i juli 2024.

Det er bevisst ikke noe skille mellom arbeidsoppgavene til miljøterapeutene og fengselbetjentene, dette fordi man ønsker å gi så lite rom som mulig for å splitte personale. Eksempelvis ved at en personalgruppe gjør sosiale aktiviteter, mens den andre utøver kontroll. De ulike fagbakgrunnene bidrar inn i teamene med sin kompetanse og erfaring. Barnevernspedagoger, vernepleiere og sosionomer har tyngre kompetanse innen utviklingsforstyrrelser, rus, psykiatri og relasjonsarbeid enn fengselsbetjenter uten tilleggsutdanning. De er også mer skolert i dokumentasjon. Fengselsbetjentene er gode på sikkerhetsarbeid og lovverk. De sist ansatte miljøterapeutene har kompetanse på skadelig seksuell adferd og vold i nære relasjoner. Dette er bevisst ved ansettelsen, da det er kompetanse avdelingen mangler. Ved å sette sammen kontaktbetjentgruppene med tverrfaglig kompetanse, legger vi til rette for at alle kan bidra i gruppene med sin spesialkompetanse. Vi setter sammen gruppene på en slik måte, at de dekker den domfeltes behov. Dette bidrar også til kompetanseheving ansatte imellom. Miljøterapeutene og fengselsbetjentene har ulike distinksjoner, slik at de innsatte kan skille dem på den måten.

Det planlegges for et forvaringskurs i starten av 2025 da nytt personell er på plass. Ved tidligere forvaringskurs har vi hentet inn instruktørkompetanse fra St.Olavs hospital. Vi vil nå også undersøke muligheten for det. Kurset vil også ha deltagere fra avdeling Leira og driftsavdelingen ved Nermarka, slik at man øker forvaringskompetansen på hele anstalten. Et slikt forvaringskurs vil blant annet inneholde oppløring i regelverk, saksbehandling, miljøarbeid, dokumentasjon, kontaktbetjentrollen, oppløring i personlighetsforstyrrelser og psykiske lidelser, profesjonalitet, risikovurdering og progresjonsarbeid. I tillegg har vi startet med månedlig veiledning av psykolog, hvor ansatte selv er aktive i å velge tema de trenger veiledning i.

KRUS tilbyr fag- og erfaringsamling i forvaring. Denne finner sted én gang i året og fengselet prioriterer å stille med ansatte. Høsten 2024 deltok inspektør sammen med to betjenter.

Nasjonal fagkonferanse på Hell Stjørdal arrangeres hvert år av Kriminalomsorgen region nord og Fagenheten for tvungen omsorg ved St.Olavs hospital. Fra forvaringsavdelingen deltok høsten 2024 tre betjenter sammen med inspektør.

I tillegg kan det nevnes at det prioriteres at kontaktbetjenter til innsatte overværer saker for domstolen når spørsmål om prøveløslatelse og forlengelse av forvaring skal behandles. Dette er verdifullt i forhold til arbeidet med den innsatte og også kompetansehevende.

Alle domfelte har en kontaktbetjentgruppe som består av 2-4 ansatte. Disse gruppene vil bli komplementert med de nye ansatte når de starter, slik at de får mulighet til enda tettere oppfølging. I tillegg er avdelingen liten, slik at de forvaringsdømte har kort vei til ledelsen ved forvaringsavdelingen som også deltar på ansvarsgruppemøter og liknende. Alle domfelte har mulighet til å snakke med sine kontaktbetjenter en eller flere ganger i uken.

Forvaringsavdelingen tilbyr nå BASIS behandling og reflekterende samtaler. Vi har tidligere også hatt sinnemestring. Vi mangler ansatte med opplæring i dette programmet per nå, men det jobbes aktivt med å få til en pool av programinstruktører fra anstalten, friomsorgen og andre fengsel i nærheten. Dette arbeidet gjøres gjennom prosjektet «Formaliserte samarbeidsstrukturer.» I tillegg søker man samarbeid med eksterne som Blå Kors, NOK (tidligere Smiso), St.Olavs hospital med flere. Dette bidrar også til progresjon da de forvaringsdømte får permisjoner til behandling utenfor anstalten. Forvaringsdømte med rusutfordringer sluses ofte ut via anstaltens russeksjon, slik at de kan nyttegjøre seg av deres tilbud.

Det er en utfordring at man kun har 10 plasser fordelt på to etasjer, og lite spillerom for å flytte på de innsatte. En tilleggsutfordring er at man ikke kan flytte innsatte til andre avdelinger da disse ikke er tilrettelagt for forvaring. Konflikter oppstår, og den måten man søker å løse de på hvis dialog ikke når frem, er ved å bytte innsatte mellom etasjene. Ideelt sett burde man hatt en forvaringsavdeling til for å få ytterligere spillerom. Dette har vært spilt opp fra anstalten tidligere.

Forvaringsavdelingen legger opp soningen til den enkelte innsatte etter den innsattes individuelle behov. Mangel på nok kvalifisert bemanning gjør at dette ikke alltid er mulig å få til i like stor grad som vi ønsker. Fremstillinger og planlagte aktiviteter blir ofte avlyst på kort varsel, noe som i enkelte tilfeller gjør at arbeidet med den innsatte påvirkes. Som nevnt er det nå ansatt tre nye miljøterapeuter og en fast avdelingsleder som vil lette arbeidet med å tilpasse soningen til hver enkelt.

Dokumentasjon er en stor og viktig del av forvaringsavdelingens oppgave. For at dokumentasjonen skal bli best mulig er de ansatte mye sammen med de innsatte. Dette kan nok for enkelte oppleves som overvåkning og kontroll, men det er viktig for at dokumentasjonen rundt den enkelte skal bli best mulig med tanke på progresjon, utslusning og prøveløslatelse på sikt. Det er også viktig for å ivareta de innsattes trygghet på avdelingene.

Mangler i innhold i soningen på kvinneavdelingen

5. Fengselet bør så langt det er mulig sikre at alle innsatte har et dagtilbud i form av arbeid eller opplæring.

Den 30.09.2024 mottok Trondheim fengsel og forvaringsanstalt *Plan for å øke kapasiteten på enheter med høyt sikkerhetsnivå* fra Kriminalomsorgsdirektoratet. Av denne fremkom det at de 11 kvinneplassene på avsnitt A5 skulle omgjøres til plasser for menn. Dette da plassene ikke

møter kravet om adskilt straffegjennomføring for kvinner og menn. Videre ble det vist til overkapasitet på kvinneplasser på østlandsområdet og at region nord manglet plasser for menn. I senere brev fra direktoratet av 04.10.2024 ble det bedt om effektivering av beslutningen innen den 01.11.2024. Som følge av denne føringen ble de kvinnelige innsatte overført til andre fengsel og den 28.10.2024 ble avsnitt A5 åpnet for mannlige innsatte.

Omgjøringen av avsnitt A5 til mannlige innsatte er midlertidig inntil rehabiliteringen av e-bygg og b-bygg er ferdig. På denne bakgrunn har ikke fengselet iverksatt tiltak på dette punktet per i dag. Rehabiliteringen må legges til grunn at ikke er ferdig før om et par år. Dersom kapasitetssituasjonen for kvinner vedvarer, anser vi det som lite sannsynlig at A5 igjen vil bli åpent som kvinneavdeling. Dette sett også i sammenheng med direktoratets vurdering av adskilt straffegjennomføring for kvinner og menn.

Vi har i møte med skoleavdelingen orientert om Sivilombudets rapport, samt funn og anbefalinger på dette punkt. Dersom det blir slik at avdeling A5 skal gjenåpnes for kvinner vil vi i samråd med skolen vurdere hvordan vi kan legge til rette for ytterligere arbeids- og opplæringstilbud til kvinnelige innsatte.

Vi er enige i at kvinnelige innsatte ikke har fått et likeverdig tilbud til arbeid og opplæring i fengselet. Dette er slik vi ser det en konsekvens av samsoning mellom kvinner og menn. Hvor et bredt arbeids- og sysselsettingstilbud ikke er forenelig med vår mulighet til å ivarta sikkerheten for de kvinnelige innsatte i et fengsel med mannlige innsatte.

Kommunikasjon og manglende bruk av tolk

6. Fengselet bør tilby tolk ved innsamtsamtale til alle innsatte som ikke har tilstrekkelige språkferdigheter. Tolk bør også brukes når viktig informasjon skal gis eller innsatte ønsker å formidle informasjon til fengselet. Tilbud om og bruk av tolk bør dokumenteres.

Fengselet har til enhver tid innsatte som ikke snakker norsk eller behersker norsk eller engelsk dårlig. Innsattelser i varetekt er ofte ikke planlagt og medfører kort tid fra beskjed om innsettelse til innsatte er transportert inn i anstalten. Vi ønsker å forbedre oss på området og er enig i det behov som Sivilombudet ser. Vi har derfor endret vårt innsamtskjema slik at det nå skal tas konkret stilling til om tolk er nødvendig. Skjema er vedlagt. Tolk skal tilbys alle som har behov for det i innsamtsamtalen og det skal dokumenteres at dette er gjort. Det er også kommunisert ut i personalmøter at terskelen for å benytte tolk skal være lav. Vi vil i tillegg i større grad søke informasjon hos politiet før en person ankommer fengselet i varetekt, slik at vi kan forberede mottak med tolk der det er behov. Bruk av tolk skal nå registreres i journal.

Kontakt med omverden

7. Fengselet bør styrke innsattes muligheter til kontakt med omverden. Det gjelder særlig kontakt med venner og familie gjennom telefon, videosamtaler og besøk.

Fengselet prioriterer høyt å legge til rette for innsattes rett til besøk og samvær med familie og venner. En utvidelse av eksisterende besøks- og telefonordninger er et kapasitetsspørsmål. Vi vil som en prøveordning tilby alle innsatte utvidet ringetid til 42 minutter pr uke. Vi vil evaluere ordningen etter noe tid. Søknader om ringetid utover dette skal behandles individuelt slik Sivilombudet påpeker. Vi har formidlet dette ut til våre ansatte for å sørge for at alle søknader blir konkret og individuelt behandlet.

I dag innvilges innsatte 2 videobesøk av én times varighet per uke. Vi vil fremover vurdere utvidet tid for særlig sårbare innsatte etter søknad. Fengselet innvilger som hovedregel én times fysisk besøk per uke. Vi ser ikke at vi klarer å utvide dette.

Sivilombudet beskriver i rapporten tilfeller hvor besøk må avlyses kort tid i forvegen. Avlysning av besøk er noe fengselet forsøker å forhindre i det lengste. Dessverre tillater ikke vår bemanningssituasjon til tider at besøk gjennomføres som planlagt. Vi tilstreber å varsle innsatte og besøkende så tidlig som mulig. Vi strekker oss svært langt for å gjennomføre besøk langsveisfra. Disse besøkene vil som hovedregel bli gjennomført, mens andre besøk oppsatt samme dag må utgå dersom bemanningen ikke tillater det. I de tilfeller at besøk blir avlyst tilbyr vi nytt besøk så snart som mulig og ekstra videobesøk som kompensasjon så langt vi har kapasitet.

Vi fører manuell oversikt over antall besøk som må avlyses. Dette har vi gjort over noe tid, da Tilsynsrådet har stilt spørsmål ved omfang av avlysninger. Vi ser gjennom våre registreringer at det ikke er tale om et stort omfang. Likevel skjer det i noe grad. Vår prioritering er å avlyse besøk heller enn å stenge ned avdelinger. Vedlagt er oversikt over avlyste besøk for perioden fra 20.03.2024 og ut året 2024.

Sivilombudet skriver i rapporten at besøksbestilling kun er mulig i et kort tidsrom per telefon, noe som gjør det praktisk utfordrende for pårørende å bestille besøk. Ved Trondheim fengsel og forvaringsanstalt har vi åpning for besøksbestilling over fem timer hver søndag. Vår erfaring er at det er størst pågang de første 1-2 timer og at forespørslene avtar betydelig utover dagen. Vi legger til rette for besøksbestilling utenfor den faste tiden for pårørende som har lang reiseveg. Videre er vår opplevelse at vi er fleksible der pårørende av ulike årsaker er forhindret fra å bestille besøk på en søndag. Vi imøteser likevel en mulig fremtidig digital løsning for bestilling av besøk som kan gjøre denne enklere og mer effektiv både for pårørende og fengselet.

Forebygging av tvang, makt og misnøye

8. Fengselet bør sikre at første del av kartlegging av innsatte skjer straks etter innsettelse.

Fengselet ser behovet for å forbedre oss på området. Vi har her innskjerpet vår rutine. Kartlegging skal starte opp i løpet av 24 timer. Vi vil daglig kontrollere at kartlegging blir gjennomført. Dette gjøres av avsnittsleder som oppsøker avdelingene. Dersom kartlegging ikke skjer i henhold til dette, skal det begrunnes og dokumenteres i journal. Kartlegging av innsatte er daglig tema på hver overlapping og morgenbrief med ansatte.

9. Fengselet bør styrke sitt arbeid med å forebygge isolasjon og bruk av tvangsmidler. De innsatte bør involveres i dette arbeidet.

Sivilombudets anbefalinger på dette området er svært interessant og vi ser at vi her kan iverksette tiltak ganske umiddelbart. Særlig har vi merket oss innsattes medvirkning i å evaluere tvangsbruk. Som følge av dette har vi nå utarbeidet et utkast til evalueringsskjema hvor innsatte i etterkant kan komme med sine synspunkter og formidle sin opplevelse av tvangsbruk. Fengselet vil bruke denne dokumentasjonen for å evaluere enkelthendelser med de involverte ansatte, men også se på tilbakemeldingen generelt for å identifisere forbedringsområder og endring av praksis. Evalueringsskjemaet skal lagres i våre systemer og det journalføres at skjema er utlevert og gjennomgått. Vi vil ferdigstille endelig skjema i løpet av januar 2025. Utkast til skjema er vedlagt. Videre vil sette opp tema på agenda i KU-møte, for sammen med de innsatte identifisere og vurdere andre tiltak som er egnet til å forebygge isolasjon og tvangsbruk.

Forebygging av selvmord

10. Fengselet bør sikre at innsatte som har forhøyet risiko for selvmord og selvskading blir møtt med kunnskapsbaserte forebyggingstiltak, som økt menneskelig kontakt, omsorg og aktivisering.

Sivilombudet etterspør i større grad bruk av dokumenterte og langsiktige forebyggingstiltak. Dette utover de mer akutte tiltak som fengselets bruk av celler med pust- og bevegelsessensor og økt tilsyn. Fengselet har nå hengt opp oppslag på alle avdelinger og gjør kjent for innsatte muligheten de har for å ringe til ulike hjelpetelefoner. Dette gjelder hele døgnet. Det er planlagt undervisning for ansatte i januar 2025 av spesialisthelsetjenesten om tema selvmordsfare og forebygging.

Trondheim fengsel og forvaringsanstalt har eget aktivitetsteam. Teamet har som hovedoppgave å følge opp sårbare og isolerte innsatte. Innsatte som har forhøyet risiko for selvmord og selvskading er også i deres målgruppe. Vi har opprettet et ukentlig møtepunkt mellom helseavdelingen, leder for aktivitetsteam og avsnittsleder på avdeling A1/A2 hvor en del av formålet er å identifisere innsatte i denne gruppen og legge til rette for egnede tiltak.

Vi vil fortsette med VIVAT-opplæring for ansatte. Dette er opplæring i hvordan man kan bli mer oppmerksom, fange opp signaler og yte førstehjelp til mennesker i selvmordsfare.

Helseavdelingen har bekreftet at de vil være behjelpelige med å legge til rette for opplæring av ansatte på området. Dette vil skje i løpet av første halvår i 2025 og tema vil blant annet være selvmordsforebygging og innføring i psykisk helsevern.

Videre viser vi til det som er skrevet tidligere om utvidet ringetid og vurdering av utvidet videobesøk for særlig sårbare innsatte.

Vi vil fremover dokumentere iverksatte tiltak i tiltaksplaner. Vi vil evaluere tiltaksplanene innen 1. juni 2025.

11. Fengselet bør sikre at isolasjon ikke brukes som et virkemiddel for å forebygge eller håndtere selvmordsrisiko.

Isolasjon som tiltak for å forebygge selvmord og selvskading er fengselets siste utveg for å håndtere denne type problematikk. Vi vil alltid forsøke andre tiltak. Dessverre er vi i tilfeller nødt til å bruke sikkerhetscelle for å hindre selvmord og selvskading hos innsatte. Vi har en innsattepopulasjon hvor svært mange sliter med dårlig psykiske helse. Vi vet at økt menneskelig kontakt kan redusere sikkerhetscellebruken, men vi har begrensede bemanningsressurser og får ikke til å tilby dette i så stor grad som vi ønsker. Ved sikkerhetscellebruk kontaktes rutinemessig helseavdelingen ved fengselet eller legevakt i helger. Fra fengselets side etterspør vi en vurdering av muligheten for innleggelse av innsatte i psykiatrisk sykehus.

Sivilombudet har i sin rapport angitt dokumenterte tiltak som er egnet til å redusere risiko for selvmord og selvskading. Eksempelvis nevnes økt kontakt med familie og tilgang på hjelpelinjer. Vi viser til det som er angitt over om tiltak fra fengselets side på dette punkt, samt opplæring av ansatte.

Vi har opprettet et fast møtepunkt hver uke med helseavdelingen med tema utelukkelse og bruk av tvangsmidler. Dette for å forebygge utelukkelse av innsatte og hindre skade ved bruk av utelukkelse.

Innlåsing og isolasjon

12. Fengselet bør sikre at alle innsatte som ikke er besluttet isolert kan tilbringe minst åtte timer utenfor cellen hver dag og drive med meningsfulle aktiviteter, inkludert i helgene.

På de fleste av våre avdelinger tilsier dagsorden en utlåsning på mer enn 8 timer. Dessverre klarer vi ikke dette på alle avdelinger til enhver tid. Men vi er nært opptil. Det er særlig vår avdeling A1 som har lite utlåsningstid. For å øke utlåsningstiden er vi avhengig av større bemanningsressurser. Dette har vi ikke tilgjengelig. Vi kan per i dag ikke se hvordan vi kan øke utlåsningstiden uten ytterligere bemanningsressurser.

Sivilombudet vurderer at avdeling A1 har så lite utlåsningstid at dette i seg selv bør tilsi vedtak om utelukkelse. For å kunne utelukke innsatte må det være hjemmel i lov. Vi har ikke hjemmel til å utelukke innsatte på grunn av vedvarende bemanningsmessige utfordringer. Regelverket har per i dag ingen minstetid for utlåsning og det er den enkelte dagsorden på avdelingene som bestemmer utlåsningstiden.

13. Fengselet bør styrke sitt arbeid for å redusere risikoen for isolasjonsskader, og sikre at alle isolerte innsatte får minimum to timer meningsfull menneskelig kontakt daglig.

Det er tidvis utfordrende å tilby alle utelukkede innsatte to timer meningsfull menneskelig kontakt hver dag. Det føres avvik i de tilfeller at innsatte selv tilkjenner at de ikke ønsker tilbud og i de tilfeller fengselet ikke klarer å tilby to timer. Når restriktivt avdeling A2 har fullt belegg, får vi ofte ikke til å tilby to timer meningsfull menneskelig kontakt. Vår prioritering er da å tilby alle innsatte noe aktivitet.

Vi anerkjenner Sivilombudets bekymringer angående at noen innsatte takker nei til aktiviteter og inntrykket av at dette kan bero på lite forutsigbarhet og dårlig planlegging. Vi ønsker å understreke at aktivitetsteamet har implementert gode rutiner for individuell planlegging som tar hensyn til hver enkelt innsatt sine ønsker og behov når det gjelder aktivisering og meningsfylt menneskelig kontakt. Det lages generelle aktivitetsplaner for alle, men disse tilpasses fortløpende hver dag ut fra den innsattes ønsker og behov.

Gjennom involvering og samtaler med den innsatte, deling av kunnskap om den innsatte med kollegaer, sikrer vi at aktivitetene som tilbys er meningsfulle for dem. Etter å ha etablert en relasjon forsøker vi å gjøre avtaler med innsatte for å gi dem mulighet til å forberede seg og innrette dagen sin etter dette. Aktivitetsteamet har avsatt minimum én time til aktivitet med alle innsatte som sitter utelukket. Innsatte er selv med å planlegge type aktivitet. Her har de mulighet til medbestemmelse i en ellers rigid hverdag.

Vi jobber kontinuerlig med å strukturere aktivitetsteamets rutiner i forhold til anstaltens rutiner og eventuelle hendelser. Vi har erfart at det for innsatte er mye verre med brutte avtaler enn å komme med tilbud som ikke er avtalt på forhånd, og må ta dette med i vurderingen ved planlegging av tid til aktivisering.

Aktivitetsteamet har veiledning av spesialisthelsetjenesten. Tema har flere ganger vært om hvordan teamet skal tilnærme seg innsatte som takker nei til aktivitet.

Fengselets ukentlige møte med helseavdelingen om utelukkede innsatte og tvangsbruk har som formål også å hindre skade av isolasjon. Her kan fengselet sammen med helseavdelingen samhandle om tiltak som er tilpasset den enkelte innsatte.

14. Fengselet bør umiddelbart sikre at politiavhør aldri brukes som isolasjonsdempende tiltak og ikke registreres som «meningsfull menneskelig kontakt».

Politiavhør skal ikke registreres som meningsfull menneskelig kontakt. Dette er kommunisert til våre ansatte.

15. Fengselet bør sikre at isolerte innsatte kan ha tilgang til kommunikasjon med og oppfølging av helsepersonell.

Alle isolerte innsatte oppsøkes av helsepersonell hver dag fra mandag til fredag. Dersom det er behov for tilsyn i helgene benyttes legevakt. Vi ser av rapporten at Sivilombudet henviser til et tilfelle hvor sykepleier ble nektet å snakke med en konkret innsatt. Fengselet er klar på at innsatte som er isolert ikke skal nektes kontakt med helsetjenesten. Likevel forekommer tilfeller hvor det ikke vurderes sikkerhetsmessig forsvarlig at helsetjenesten i fengselet snakker med innsatte på det aktuelle tidspunktet. Det er da typisk tale om tilfeller hvor innsatte er svært ustabil og utagerende. Da vil konsultasjonen utsettes til et tidspunkt hvor samtalen kan foregå på en trygg måte. Dessverre ser vi at vi ikke er gode nok til å dokumentere våre vurderinger i slike tilfeller. Vi har gjort det kjent for våre ansatte at slike vurderinger må begrunnes og dokumenteres i journal.

16. Fengselet bør iverksette tiltak for å sikre at alle vedtak om isolasjon (utelukkelse og sikkerhetscelle) treffes med hjemmel i lov, og med en konkret begrunnelse som viser at lovens vilkår er oppfylt. Det skal alltid fremgå hvorfor isolasjon er strengt nødvendig.

Sivilombudet påpeker mangler i fengselets vedtak om utelukkelse fra fellesskapet og bruk av sikkerhetscelle. Dette knytter seg til nødvendighetsvurderinger, konkret vurdering av mindre inngripende tiltak og en konkret forholdsmessighetsvurdering.

Det er våre operative fengselsførstebetjenter som fatter vedtak av denne type. Dette fordi behovet for slike vedtak kan oppstå hele døgnet. Vi har utarbeidet maler for å hjelpe våre operative ledere med å skrive vedtak og for å sikre at alle vurderingspunkter er med. Likeså foreligger det en veileder. Vi vil ta en gjennomgang av vårt malverk og veileder for å se om ytterligere tilpasninger på disse kan bidra til å vi sikrer bedre vurderinger. Videre vil vi ta en gjennomgang av dette tema på seksjonsmøte for fellesoperativ seksjon som er planlagt på nyåret i 2025. Utover dette vil vi planlegge for selvinspeksjon etter noe tid. Vi vil også tilby individuell oppfølging ved behov for den enkelte. Ved opplæring av nye betjenter i operativ pool vil vi ha særlig gjennomgang av vedtaksskriving og regelverk.

Sivilombudet skriver i rapporten at de fant beslutninger om utelukkelse som var helt eller devis begrunnet i at innsatte ikke hadde forklart seg om en hendelse. Fengselet er klart enig i at dette ikke kan brukes som en del av vurderingen og dette er kommunisert ut til våre ansatte. Slik ombudet påpeker må vi tydeliggjøre bedre hvordan manglende forklaring om et forhold, gjør at en situasjon er så uavklart at fortsatt utelukkelse er nødvendig. Vi ser at vi er nødt til å bli bedre på å tydeliggjøre og dokumentere våre vurderinger.

Kriminalomsorgen region nord avholdt den 15.10.2024 en workshop med tema regelverk for isolasjon og rutiner for ukeplaner. Fengselet hadde deltakelse med operative fengselsførstebetjenter, ungdoms- og aktivitetsteam, avsnittsledere, jurister og inspektør.

17. Fengselet bør sikre at det foretas fortløpende vurderinger av om det er strengt nødvendig å opprettholde isolasjon (utelukkelse og sikkerhetscelle), og at vurderingene dokumenteres skriftlig. Isolasjonen skal opphøre straks vilkårene ikke lenger er oppfylt.

Av Kriminalomsorgsdirektoratets retningslinjer fremgår det at fortløpende vurderinger av opprettholdelse av isolasjon skal begrunnes og inngå i tilsynsprotokoll for sikkerhetscelle. Fengselet har over tid hatt en rutine hvor bruk av utelukkelse, også sikkerhetscellebruk, skal vurderes fortløpende, minimum to ganger per vakt, og hvor vurderingene skal dokumenteres i Kompisjournal.

Sikkerhetscelleprotokollen er nå endret for å sikre at det foretas fortløpende vurderinger av om det er strengt nødvendig å opprettholde sikkerhetscellebruk. Journalføringen skal gjøres i sikkerhetscelleprotokollen i tråd med retningslinjene. Utelukkelse på annet grunnlag føres som tidligere løpende i Kompisjournal.

Vi vil ta en gjennomgang med våre operative fengselsførstebetjenter om hvilke krav som stilles til våre vurderinger om opprettholdelse av utelukkelse. Dette vil innebære blant annet en gjennomgang av regelverket, rutiner og maler med konkrete eksempler. Gjennomgangen vil være gjort innen 30. mars 2025, da det er planlagt for dette på fellesoperativ seksjon sitt seksjonsmøte på starten av året. Likeså vil vi ha fokus på dette i opplæringen av nye betjenter fremover.

18. Fengselet bør finne en løsning for utdeling av mat og drikke på sikkerhetscelle som sikrer innsatte en respektfull og verdig behandling.

Intern instruks for bruk av sikkerhetscelle er endret den 21.11.2024. Instruksen sier at luke i dør, eventuelt åpning av dør, skal benyttes for utdeling av mat, drikke og medisiner. Dersom det av sikkerhetsmessige grunner er nødvendig å benytte gulvluke, skal vurdering av dette synliggjøres og dokumenteres i protokoll for sikkerhetscelle. Vedlagt er instruks for sikkerhetscellebruk.

19. Fengselet bør sikre at innsatte får ha på seg sine egne klær under opphold på sikkerhetscelle, med mindre hensynet til innsattes egen sikkerhet tilsier bruk av fengselets bekledning.

Intern instruks for bruk av sikkerhetscelle er endret 21.11.24. Hovedregelen er at innsatte skal kunne få benytte egne klær på sikkerhetscelle med mindre hensynet til innsattes egen sikkerhet tilsier noe annet. Dersom innsatte ikke tillates å benytte egen klær skal dette fremgå av sikkerhetscellevedtaket og sikkerhetscelleprotokollen. Vi vil endre våre maler for vedtak om sikkerhetscellebruk for å sikre at denne vurderingen fremkommer i våre vedtak.

Organisering og samarbeid i helseoppfølgingen

20. Fengselet, kommunen og sykehuset bør samarbeide om å iverksette helsefremmende tiltak for innsatte for å forebygge og redusere negative helsekonsekvenser som følge av bemanningssituasjonen og dårlige fysiske forhold i fengselet.

I møte mellom helseavdelingen, fengselet og spesialisthelsetjenesten den 20.11.2024 ble denne anbefalingen diskutert. Sammen kom vi frem til flere forslag til tiltak som vi mener vil

forebygge og redusere negative helsekonsekvenser for innsatte. Det som kjennetegner tiltakene er aktivisering utenfor avdeling, både gruppevis og enkeltvis.

Fengselet utreder nå muligheten for å få på plass et gaming-rom. Det vil si et lokale som er innredet med gamingstasjoner. Dette mener vi er et målrettet og tidsriktig tilbud som vil treffe flere av våre innsatte. Flere innsatte fremholder at de setter pris på dataspill og mange av våre innsatte holder en ung alder som generelt liker denne aktiviteten. Vi har innhentet tilbud på datautstyr og innredning. Vi har nedsatt en arbeidsgruppe som er gitt et mandat for å utrede dette nærmere.

Videre ble muligheten for å opprette gågrupper diskutert og mer fellesaktivitet i gymsal. Disse to punktene må vi se nærmere på, da dette krever bemanningskapasitet. Vi vil i de kommende samarbeidsmøtene følge opp dette.

Helsekartlegging

21. Trondheim kommune bør sikre kartlegging og vurdering av helsebehov ved innkomst og senest innen 24 timer, også utenfor helseavdelingens åpningstider. Kartlegging og vurdering av selvmordsrisiko bør alltid gjøres ved innkomst.

Besvares av Trondheim kommunes fengselshelsetjeneste.

22. Trondheim kommune bør sikre kartlegging av rusproblematikk, inkludert abstinensstilstander og målinger av vitale parameter.

Besvares av Trondheim kommunes fengselshelsetjeneste.

23. Trondheim kommune bør sikre bruk av tolk i samtaler med helsepersonell der innsatte har behov for det.

Besvares av Trondheim kommunes fengselshelsetjeneste.

Kontakt med helsetjenesten (santalemeldinger)

24. Kommunen og fengselet bør sammen sikre at innsatte kan henvende seg direkte til helseavdelingen uten at taushetsbelagt helseinformasjon blir tilgjengelig for uvedkommende.

Fengselet er kjent med den risiko som er med lappesystem. Vi skulle gjerne hatt et digitalt tilbud til innsatte slik at de kunne henvendt seg direkte til helseavdelingen. Dette har vi ikke. Vi ser likevel at vi kan forbedre oss innenfor de rammer som vi i dag har for å bedre sikre innsattes kommunikasjon med helseavdelingen og ivareta innsattes personvern.

I samråd med helseavdelingen er det besluttet at det skal henges opp låsbare postkasser på alle avdelinger hvor innsatte kan legge sine henvendelser til helseavdelingen. Innsatte får tilgang til konvolutter på avdelingen. Det vil være helseavdelingen som hver dag henter og samler inn posten fra kassene. Svar til innsatte gis i lukket konvolutt som adresseres innsatte og legges i posthylla til avdelingen og som gis videre til innsatte.

På denne måten mener vi at vi i større grad sikrer at henvendelser som skal til helseavdelingen kommer frem og at ikke andre får tilgang til innsattes helseinformasjon. Postkassene vil komme opp på avdelingen i løpet av uke 2.

Medisinhåndtering

25. Fengselet og kommunen bør sammen sikre systemer for forsvarlig medisinhåndtering, for å styrke pasientsikkerheten og hindre spredning av helseopplysninger.

Medisin til innsatte deles ut av fengselsbetjentene rett etter utlåsning om morgenen. Innsatte må oppsøke vaktrom og de får da den medisinen som ligger i dosetten. Dosettene er kun merket med navn og det er ingen opplysninger om hvilke medikamenter den inneholder. Andre innsatte kan se at vedkommende får medisin, men ikke hva han får. Vi har vurdert om vi kan gjennomføre medisinutdeling før utlåsning om morgenen, men det lar deg ikke gjennomføre av tidsmessige årsaker. Vi har også vurdert å utlevere medisin i et lukket rom, men det vil ikke hindre andre innsatte i å kunne se hvem som får medisin. Med den bygningsmassen og bemanningen vi har i dag, spesielt på E-bygget, ser vi ingen mulighet til å kunne skjerme medisinutdelingen mer enn det som gjøres i dag.

Vi har montert låsbare medisinskap på alle vaktrom og medisinen skal oppbevares der til enhver tid. Etter Sivilombudets besøk og påpekninger om at dosetter ble observert liggende på vaktrom, har vi innskjerpet rutinen og påpekt viktigheten av at medisiner oppbevares i de låsbare skapene til enhver tid. Vi vil i tiden fremover ettergå at rutinen følges.

Vi vil evaluere ordningen med utdeling av paracet/ibux sammen med helseavdelingen iløpet av januar 2025. Dette for å se om vi kan gjøre dette på en mer effektiv måte.

26. Trondheim kommune bør sikre at ikke det gjøres uforholdsmessige inngrep overfor pasienter for å dokumentere rusfrihet. Kommunens ordning bør også hindre spredning av helseinformasjon.

Besvares av Trondheim kommunes fengselshelsetjeneste.

27. Trondheim kommune bør sikre at pasienter med behov for ADHD-medisinerer får nødvendig helsehjelp.

Besvares av Trondheim kommunes fengselshelsetjeneste.

Fremstillinger til helseavtaler utenfor fengselet

28. Fengselet og kommunen bør hver for seg holde oversikt over avlyste og utsatte fremstillinger til helsetjenester, og sammen sikre at de innsatte får nødvendig helseoppfølging.

I møte med helseavdelingen den 20.11.2024 ble dette punktet tatt opp. Helseavdelingen orienterte om at de har en rutine for å registrere avlyste helsefremstillinger, men at de nok ikke har vært like konsekvente i føringen. Fengselet orienterte om at vi, som Sivilombudet har påpekt, ikke har ført en systematisk oversikt over dette, men at det har fremkommet i journalene til våre operative førstebetjenter når fremstillinger er blitt avlyst.

Trondheim fengsel og forvaringsanstalt ser behovet for en systematisk registrering på området og har innført en ny praksis hvor fellesoperativ seksjon manuelt fører oversikt over avlyste fremstillinger til helseformål. På denne måten vil vi ha oversikt over omfanget og kan sammen med helseavdelings føringer ha grunnlag for å iverksette tiltak dersom vi ser at omfanget blir stort eller utvikler seg i negativ retning.

Det påpekes også til dette punkt at fengselet den 29.11.2024 besluttet at det skal føres en løpende og samlet oversikt over alle avlyste eller utsatte aktiviteter og tiltak som følge av bemanningsutfordringer. Eksempelvis nedstengning av avdelinger, avlyste besøk og fremstillinger. Fra før registrerte vi avlyste besøk. Men på denne måten får vi en systematisk føring og oversikt over avvik fra oppsatt dagsplan og gjøremål. Dette for å ha oversikt over omfang, iverksette tiltak og for å kunne dokumentere situasjonen til fengselet.

29. Fengselet og kommunen bør sammen sikre at innsatte med timeavtaler i spesialisthelsetjenesten får informasjon om tidspunkt for oppmøte, med mindre sikkerhetsmessige grunner er til hinder.

Fengselets rutine på dette punkt ble endret den 21.11.2024. Innsatte skal så snart som mulig få beskjed om dag og tidspunkt for timeavtaler hos spesialisthelsetjenesten. Unntak fra dette skal begrunnes i sikkerhetsmessige årsaker, og helseavdelingen skal da få særskilt beskjed fra fengselet. Beslutning om å unnlate å oppgi dato og tidspunkt skal, sammen med en begrunnelse, registreres i Kompisjournal. Det er fellesoperativ seksjon som skal ta denne beslutningen.

Helseoppfølging av isolerte innsatte

30. Trondheim kommune bør sikre daglig tilsyn og oppfølging av innsatte som er isolerte, også i helgene. Det må sikres god journalføring av oppfølgingen.

Sivilombudet skriver i sin rapport til dette punktet at det savnes et mer systematisk og planmessig samarbeid mellom fengselet og helsetjenestene for å avbryte isolasjon eller forhindre ytterligere skade. Det samme er påpekt under pkt 5.3.2 i ombudets rapport.

Fengselet ser også at det ikke foreligger et klart og systematisk samarbeid knyttet til dette. Vi har derfor iverksatt ukentlig møte med helseavdelingen med tema sårbare og utelukkede innsatte, tvangsbruk og forebygging av isolasjonsskader.

Innsatte med særlig omfattende helse- og omsorgsbehov

31. Fengselet bør ha egne rutiner for oppfølging i saker der et fengselsopphold fremstår som uforholdsmessig tyngende for enkelte innsatte.

Vi viser her til ny møtestruktur mellom fengselet og helseavdelingen som nevnt ovenfor. Det føres referat fra møtene som lagres i våre systemer. Vi vil også utarbeide en egen skriftlig rutine for oppfølging av innsatte med omfattende helse- og omsorgsbehov. Rutinen vil i større grad sikre nødvendig og tilpasset oppfølging fra fengselet og helseavdelingen, vurdering av behov for innleggelse i sykehus og at aktører slik som advokat og påtalemyndighet mottar nødvendig informasjon om innsattes situasjon.

Med hilsen

Egil Gabrielsen
fengselsleder

Tonje Wisth
ass.fengselsleder

Dette brevet er godkjent elektronisk i kriminalomsorgen og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:

1. Skjema- UTKAST tilbakemelding tvangsbruk
2. Oversikt avlyste besøk 2024
3. Revidert sikkerhetscelle/sikkerhetsseng protokoll
4. Rutine 7.4.3 Sikkerhetscelle/sikkerhetsseng
5. Rutine 8.1.4 varsel om fremstilling
6. Revidert skjema inkomstsamtale